

WIADOMOŚCI Z OGRODÓW KÓRNIC KICH

NEWS from the KÓRNIK GARDENS

Nr. 5—6 STYCZEŃ — LIPIEC 1937

No 5—6 JANUARY — JULY 1937

TREŚĆ: ○○○○ CONTENTS:

LILAKI — SYRINGA, A. Wróblewski.

(THE LILACS IN THE KÓRNIK GARDENS, by A. Wróblewski).

NAJWYTRZYMAŁSZE KRZEWY ZIMOZIELONE. A. Wróblewski.

(THE HARDIEST EVERGREEN SHRUBS IN THE KÓRNIK GARDENS, by A. Wróblewski).

K Ó R N I K 1 9 3 7

NAKŁADEM FUNDACJI ZAKŁADY KÓRNIC KIE — OGRODY KÓRNIC KIE

PUBLISHED QUARTERLY BY THE KÓRNIK GARDENS AND ARBÓRETUM, KÓRNIK, POLAND

ANTONI WRÓBLEWSKI

LILAKI — SIRINGA

(The Lilacs in the Kórnik Gardens)

Jeśli różę nazywamy „Królową kwiatów”, to lilak, którego barwne kwiaty tak podnoszą urok wiosny i niejako koronują jej tryumfalny pochód, — zasługuje w całej pełni na

nych w duże kwiatostany, ich różnorodna barwność, a przede wszystkim niezmiernie silny i miły zapach sprawiają, że jest on mieszkańcem nie tylko niemal każdego ogrodu, ale wielu

Krzew *Syringa reflexa* w Ogrodach Kórnickich.

Fot. A. Wróblewski

miano „Króla kwiatów wiosennych”. Analogia lilaka z różą tkwi również w wielkiej popularności tego krzewu. Szlachetna budowa kwiatów, zebra-

podwórek miejskich i wiejskich. Spotkać go można na całym obszarze strefy umiarkowanej, poczynszyszy od tybetańskich klasztorów położonych w nie-

dostępnych górach, przez całą Europę, Amerykę Północną aż do zapadłych osiedli Kanady. Niemało też do tej popularności przyczyniły się jego małe wymagania życiowe i stosunkowo duża łatwość mnożenia.

Wszystkie gatunki bżów są krzewami, rzadziej małymi drzewami, latzielonymi, t. j. o liściach na zimę opadających. Tworzą pędy u większości gatunków silne, grube, sztywno-wyniosłe, a u niektórych cienkie, luźno rozkładające się lub nawet pod ciężarem kwiatów zwisające. Liście naprzeciwległe, ogonkowe, całobrzegie lub też u niektórych gatunków i odmian strzępiaste i pierzaste. Kwiaty kompletne, zebrane w kwiatostany bukietowe na szczycie pędu lub jego bokach. Kielichy małe dzwinkowate, cztero-działkowe, trwałe. Korona lejkowata o długiej rurce, cztero-płatkowa. U odmian ogrodowych, *Syringa vulgaris*, korona bywa o podwójnej lub wielokrotnej ilości płatków, jako półpełna i pełna. Poza tym ogrodowe odmiany posiadają dużą różnorodność barw, poczynając od śnieżno-białej, kremowej, różowej, amarantowej, niebieskiej i różnych pośrednich odcieni. Każdy kwiatek posiada dwa pręciki oraz słupek o znamieniu dwupłatowym. Owoce kapsułkowate, płaskie, wydłużone, twarde, dwukomorowe. Nasiona płaskie, wydłużone, dwuskrzydłowe. Kwitnąć w Polsce rozpoczynają około 25 kwietnia (*Syringa oblata* i jej odmiany) a kończą w lipcu (*Syringa japonica*). Nasiona dojrzewają już w sierpniu i trwają w owocach częściowo do wiosny.

Rodzaj ten obejmuje przeszło 25 gatunków, występujących we florze leśnej, strefy umiarkowanej Azji i Europy. Jeden gatunek, a mianowicie *Syringa Josikaea* rośnie też w Polsce, w zaroślach na wilgotnych łąkach, nad górnym biegiem rzeki Stryja, w Karpatach.

Dendrolodzy dzielą lilaka na dwa podrodzaje. A to na *Syringa* właściwa i *Ligustrina*. Pierwszy podrodzaj,

Syringa, odznacza się znacznie dłuższą rurką korony niż cały kielich. Podrodzaj ten obejmuje ogromną większość gatunków, odznaczających się różnorodnością kształtów i barw kwiatów oraz liści. Do nich należy też tak bardzo popularny i bogaty w formy ogrodowe, lilak zwykły lub turecki (*Syringa vulgaris*). Drugi podrodzaj, *Ligustrina*, posiada rurki korony mało co dłuższe niż cały kielich. Należą do niego tylko trzy gatunki azjatyckie, wyrastające w duże krzewy lub małe drzewa krzewiaste, o kwiatach kremowo-białych, późno zakwitających, o zapachu raczej niemiłym. Jednak obfitość dużych kwiatostanów, a szczególnie u *Syringa japonica*, czyni tę grupę bardzo cennym krzewem parkowym. Tym bardziej, że kwitnienie przypada w lipcu, kiedy już niewiele krzewów kwitnie.

W artykule niniejszym mam zamiar przedstawić jedynie najbardziej cenne i godne polecenia dla polskich ogrodów gatunki i odmiany, według kolejności ich zakwitania.

Nie zamierzam też zbyt szczegółowo zajmować się opisami morfologicznymi. Natomiast pragnę podnieść ich wybitniejsze cechy i wartość zdobniczą, a szczególnie mało w Polsce znanych gatunków botanicznych lub nowych mieszańców między gatunkowych. Podane tu obserwacje czerpię z kolekcji, niemal kompletnej lilaków, rosnących w Ogrodach Kórnickich, które już od paru lat obficie kwitną.

Jako pierwsze, bo już w końcu kwietnia, lub pierwszych dniach maja, zakwitają, prawie równocześnie, *Syringa microphylla* i *S. oblata*.

Syringa microphylla Diels, jak łacińska jej nazwa mówi, jest lilakiem drobnolistnym. Tworzy małe, do 1.5 m wysokie, szeroko i luźno rozrastające się krzewy, o gałązkach okrągłych, cienkich, w młodości słabo owłosionych, później nagich. Liście małe, podobne do powszechnie znanego lilaka chińskiego, spodem nie-

co owłosione. Kwiatostany bardzo liczne, z pączków bocznych, 3 — 8 cm długie, liśćmi poprzerastane. Kwiaty drobne, lila-różowe. Gatunek ten został opisany na podstawie materiałów zielnikowych w 1900 roku, a wprowadzony do hodowli ogrodowej w 1914 roku.

kwitnie tylko raz wiosną. Natomiast w Arnold Arboretum koło Bostonu w Stanach Zjednoczonych zakwita też często powtórnie w jesieni.

Syringa oblata Lidl. — Lilak wczesny. Około 4 metrowej wysokości krzew o dużym podobieństwie i pokrewieństwie z *S. vulgaris*. Niektórzy

Krzew *Syringa microphylla* w Ogr. Kórnickich.

Fot. A. Wróblewski

Lilak drobnolistny należy do najobficiej kwitnących. Daje też niezmiernie miłe efekty, w czasie kwitnienia, kiedy liczne kwiatostany, na cienkich gałązkach, przechylają się na wszystkie strony, wydzielając równocześnie silny zapach. Mała forma krzewu, czyni go cennym jako ozdobę małych ogródków. W Ogrodach Kórnickich

też dawniejsi botanicy, uważali go jedynie za odmianę geograficzną chińską *Syringa vulgaris*. Różni się jednak od lilaka zwyczajnego niższym wzrostem, wcześniejszym o 8—10 dni kwitnieniem i innymi jeszcze drobnymi cechami. Pod względem kwiatów, odznacza się przede wszystkim znacznie większymi koronami niż europejski jego krewniak.

Średnica kwiatów u lilaka wczesnego dochodzi do 2 cm, gdy u zwyczajnego, do 1 cm. Mam tu na myśli jedynie gatunki typowe a nie formy ogrodowe. Oprócz wczesnego kwitnienia, dużych kwiatów blado-lila z odcieniem różowym, także i liście mają piękny kształt a jesienią ładne zabarwienie czerwone lub u niektórych odmian i form ogrodowych żółte. Typowy gatunek występuje w północnych Chinach. Znane też są odmiany, jak *S. oblata* var. *affinis* L. Henry, o białych kwiatach; *S. obl.* var. *Giraldii* Rehd. odznaczająca się ciemniejszą, purpurowo-lila barwą kwiatów i najwcześniejszym rozkwitaniem; wreszcie *S. obl.* var. *dilatata* Rehd. z Korei, o bardzo długich rurkach korony kwiatowej. Liście tego ostatniego przybierają w jesieni żywo amarantową barwę.

Znany hodowca lilaków ogrodowych Lemoine w Nancy, otrzymał z krzyżowania *Syringa oblata* v. *Giraldii* z *S. vulgaris*, mieszańca, którego nazwał *Syr. hyacinthiflora*, oraz około 15-tu pięknych form w dalszych jego populacjach i wzajemnych krzyżowaniach, odznaczających się bardzo wczesnym, bo o jakieś 6 — 8 dni wcześniejszym niż *S. vulgaris* zakwitaniem oraz dużymi kwiatami pojedynczymi, podwójnymi, lub półpełnymi. Najpiękniejszymi z tych są: *Berryer*, półpełny, *Claude Bernard*, podwójny, *Lamartine*, pojedynczy, *Mirabeau*, pojedynczy i *Vauban*, podwójny.

Prawie równocześnie z poprzednio przedstawionymi gatunkami, a w niektóre lata nawet nieco wcześniej, zakwita nie tyle ładny, ile niezwykle, lilak pierzasty.

Syringa pinnatifolia Hemsl. Krzew około 3 m wysokości, o pędach 1-rocznych nieco kantowatych, później okrągłych; liście pierzaste złożone z 7—11 listków; kwiaty białe zebrane w małe gronowate kwiatostany, podobne raczej do kwiatów *Ligustrum* niż lilaku. Ojczyzną tego rzadkiego i cie-

kawego lilaka są Chiny, skąd został sprowadzony do ogrodów europejskich w 1904 roku. Gatunek ten przytaczam jako niezwykle pod względem formy liści i kwiatów w obrębie tego rodzaju krzewów.

Około połowy maja, kiedy są w pełni lub kończą swoje kwitnienie: lilak drobnolistny i lilak wczesny, zakwitają stopniowo lilaki pospolite lub tureckie.

Syringa vulgaris L. Duży ten krzew, wyrastający do 7 m wysokości, występuje w reglowych pasach gór bałkańskich, w Rumunii, Jugosławii, Bułgarii i Grecji. Bardzo ciekawe dane o tym lilaku, podaje w „Revue Horticole” w 1903 roku J. Lochot. Piszę on: „Przebiegając wzdłuż i wszerz krainy położone wśród łańcucha Bałkanów i ich rozgałęzień, spotykamy wszędzie mniejsze lub większe, nieraz na przestrzeni paru kilometrów, zarośla *Syringa vulgaris*. Rośnie on tam na wysokości od 700—800 m, prawie wyłącznie na zboczach południowych i wschodnich. Nie spotykałem nigdzie ani nawet jednego okazu na zboczach północnych lub zachodnich. Rośnie on nawet na litych skałach, gdzie tylko w ich szczelinach znajdzie chociaż trochę ziemi. To świadczy, że lilak pospolity jest krzewem lubiącem pełnię słońca i woli glebę raczej suchą niż wilgotną.”

Pierwsze wiadomości o tym lilaku podaje francuski naturalista Pierre Belon w roku 1554, opisując ten krzew jako bez turecki, rozpowszechniony wówczas już w Turcji. Został też lilak ten sprowadzony z Konstantynopola do Europy około 1563 roku przez Bousbecq’a ambasadora Ferdynanda I, do Wiednia a stamtąd prawdopodobnie rozszedł się po całej Europie.

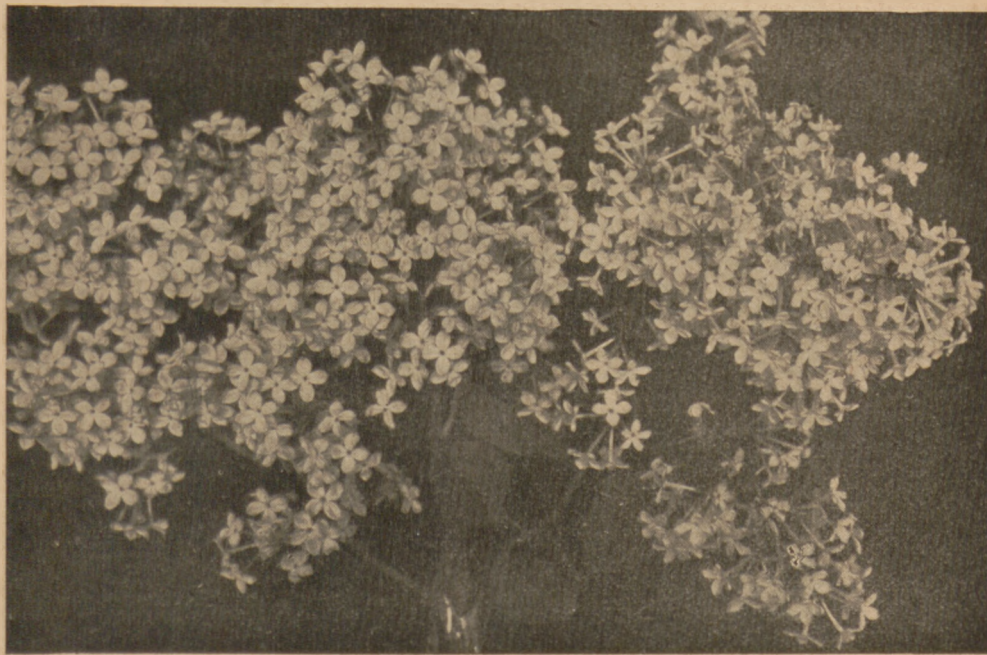
Już od dawna, wskutek dużego rozpowszechnienia, posiadał ten piękny krzew liczne odmiany, występujące zarówno w terenie jego rozsiedlenia jak i w hodowli ogrodowej. Wyróżniają się one bądź to barwą kwiatów, od białej (*Syringa vulgaris* var. *alba* West.),

przez niebieską (*S. vulg.* var. *coerulea superba* Ellw.) do amarantowej (*S. vulg.* var. *purpurea* West.), lub też wielkością kwiatów pojedynczych (*S. vulg.* var. *macrantha*).

Różnorodność barw i wielkości kwiatów dały możność ogrodnikom europejskim wyhodowania dużej ilości pięknych odmian ogrodowych, wyróżniających się nie tylko ogromną skalą barw kwiatów, ale także i ich wielko-

mianę *Lemoinei*. Od tego czasu corocznie, aż po czas obecny, skromne katalogi Lemoine'a publikowały po kilka nowych i coraz piękniejszych odmian lilaków. W przeciągu 60-ciu lat wyhodowali oni przeszło 200 odmian. Wiktorowi Lemoine'owi w tej zbożnej pracy pomagała bardzo wybitnie jego żona, a później syn Emil, który odziedziczył po ojcu zakład.

Ogólna liczba odmian ogrodowych

Fot. A. Wróblewski.

Kwiatostany — *Syringa oblata v. dilatata*.

ścią oraz ilością płatków, od czteropłatkowych czyli pojedynczych, przez podwójną ilość płatków, aż licznopłatkowych t. zw. pełnych.

Największe zasługi w hodowli lilaków posiadają ogrodnicy francuscy jak Baltet, Morel, a przede wszystkim rodzina Lemoine'ów w Nancy. W roku 1876 Wiktor Lemoine puścił do handlu pierwsze dwie formy pojedyncze, w dwa lata później pierwszy bez pełny t. j. *Syringa vulgaris hiacynthiflora plena*, a w roku 1879 drugą pełną od-

dochodzi do 300. Wobec nowych, coraz piękniejszych odmian, stare straciły bardzo wiele na ich krasie i dlatego istnieje dążność, szczególnie w Ameryce, do selekcji i rozpowszechniania tylko najbardziej pięknych. Rozmiary artykułu niniejszego pozwalają mi jedynie na podanie najpiękniejszych, takich, które najbardziej zasługują na rozpowszechnienie. Odmiany, które podaje, zostały wybrane na podstawie własnych obserwacji a także spostrzeżeń wybitnej amerykańskiej miłośni-

czki i znawczyń lilaków, pani Alicji Harding. Wykaz mój podaję według budowy i barwy kwiatów. Wprawdzie ściśle określenie barw jest rzeczą niezmiernie trudną, a w Polsce w szczególności, brak nam bowiem ustalonego

określenie barw może być podane tylko w bardzo szerokich granicach.

Osobiście uważam lilaki o kwiatach pojedynczych za najpiękniejsze, a w każdym razie ładniejsze niż pełnokwiatowe.

Fot.
A. Wróblewski

Lilak o kwiatach podwójnych białych — *Edith Cavell*.

kodeksu kolorów, jaki posiadają Anglicy, Francuzi, Niemcy i Włosi. A nawet i przy pomocy kodeksu, trudno jest barwy wszystkie należycie określić. Są one bowiem w zależności od jakości gleby, natężenia światła, okresu kwitnienia i t. p. bardzo zmienne. To też

Lilaki o kwiatach pojedynczych białych.

Jan van Tol (J. v. T. 1916). Odmiana holenderska z krzyżowania dwóch starych białych odmian, a to *Mme Ledmoine*, i *Marie Legraye*. Kwitnie obfi-

cie, kwiaty bardzo duże, o płatkach silnie wydłużonych. Wystające pylniki tworzą żółty środek.

Mad. Florent Stepmán (Step.-De-Messm. 1908). Piękna odmiana holen-

Vestal (Lem 1910). Odznacza się nadzwyczaj dużymi, stożkowatymi kwiatostanami. Kwiaty duże, o płatkach zawijających się ku szypułce, jak u hiacyntów.

Fot.
A. Wróblewski.

Dwa kwiatostany odmiany pełnej *Katherine Havemeyer*. Rozkwitający i rozkwitły.

derska, o kwiatach bardzo dużych, doskonale otwartych, czysto białych. Krzew silnie rosnący, kwitnie obficie.

Mont Blanc (Lem. 1915). Odmiana o silnym i regularnym ugałęzieniu, dużych stożkowatych kwiatostanach i bardzo dużych kwiatach białych.

Lilaki o kwiatach podwójnych lub pełnych, białych.

Edith Cavell (Lem. 1916). Kwiatostany wielkie, wysmukłe. Kwiaty bardzo duże, podwójne, mleczno-białe. Krzew wyniosły, nieco luźny. Uważam

tę odmianę za najpiękniejszą z białych podwójnych.

Jeanne d'Arc (Lem. 1902). Kwiatostany duże. Kwiaty bardzo duże, doskonale pełne, przypominające kwiaty lewkonii, czysto białe, w pączkach kremowe. Krzew rośnie silnie i zdrowo. Zakwita późno.

Mme Lemoine (Lem. 1890). Jest to jedyna ze starszych odmian Lemoine'a, a mimo to jeszcze pełnowartościowa. Odnacza się bujnym zdrowym wzrostem oraz nadzwyczajną obfitością kwitnienia. Kwiatostany wytwarza przeważnie podwójne lub potrójne, co także podnosi jej wartość.

Lilaki o kwiatach pojedynczych, od niebieskich do purpurowych.

Boule azurée, (Lem. 1919) O wielkich, okrągłych bukietach, bardzo dużych kwiatów, lazuruwo-niebieskich.

Capitaine Baltet (Lem. 1919). Posiada kwiatostany wyniosłe, złożone z bardzo dużych kwiatów, barwy purpurowo-lila.

Decaisne, (Lem. 1910). Kwiatostany średnio duże lecz obfite, o kwiatach pięknej barwy niebieskiej. Odmiana ta jest uważaną za najbardziej niebieską.

Laplace, (Lem. 1913). Odmiana niezmiernie obficie kwitnąca, o wydłużonych kwiatostanach. Kwiaty średnio duże, fioletowo-winne.

Marceau, (Lem. 1913). Kwiatostany duże, o ogromnych kwiatach ciemnofioletowych.

Maurice Barres, (Lem. 1917). Odnacza się niezmiernie obfitym kwitnieniem i bardzo dużymi kwiatami, barwy jasno-lazuruwej z odcieniem lila.

Mons. Léon Mathieu, (Step. De Mess. 1908). Odmiana o barwie podobnej do *And. an L. Späth*, lecz o niezmiernie dużych kwiatostanach i ogromnych kwiatach. Kwitnąć rozpoczyna już w drugim roku oczkowania i kwitnie obficie.

Président Lincoln, (Dunbar 1917). Piękna odmiana amerykańska, o kwiatach niedużych, ale intensywnie niebieskich. Tworzy krzewy niskie, obficie kwitnące. Według p. A. Harding jest to najlepsza odmiana, jaką hodowca Dunbar otrzymał.

Lilaki o kwiatach podwójnych lub pełnych, od niebieskich do purpurowych.

Emile Gentil, (Lem. 1915). Ładna odmiana o niezwyklej barwie kobaltowo-niebieskiej, z odcieniem lila.

Katherine Havemeyer, (Lem. 1922). Podwójny o kwiatach nadzwyczajnie dużych, kobaltowo-lila.

Maréchal Lannes, (Lem. 1910). Duże, pełne kwiatostany bardzo wielkich kwiatów podwójnych lub półpodwójnych, lila-fioletowych. Jedna z najpiękniejszych odmian półpełnych.

Maurice de Vilmorin, (Lem. 1900). Bardzo duże i liczne kwiatostany, o kwiatach barwy lazuruwo-niebieskiej, z białym oczkiem. Krzewy tworzy niskie, obficie kwitnące.

Olivier de Serres, (Lem. 1909). Odmiana obficie kwitnąca, o bardzo dużych kwiatostanach i kwiatach, barwy lila-lazuruwej,

Président Viger, (Lem. 1900). Wy-smukłe, przeważnie podwójne kwiatostany, o kwiatach bardzo dużych, barwy niebieskawo-lila z odcieniem malwowym.

Victor Lemoine, (Lem. 1906). Kwiatostany wielkie, wydłużone. Kwiaty bardzo duże, pełne, różowawo-lila, z odcieniem niebieskawym.

Lilaki o kwiatach pojedynczych, o zabarwieniu czerwonym.

Danton, (Lem. 1911). Kwiatostany szerokie, zwarte, kwiaty nadzwyczajnie duże, ciemno-purpurowe. Jeden z najciemniejszych.

Maréchal Foche, (Lem. 1925). Wspinała odmiana o dużych kwiatostanach

i kwiatach, pięknej barwy jasno-czerwonej.

Negro, (Lem. 1899). O dużych i bardzo ciemnych kwiatach.

Reaumur, (Lem. 1904). Duże, wielokrotnie rozgałęzione kwiatostany, o wielkich kwiatach barwy karminowej.

Vesuve, (Lem. 1916). Wielkokwiatowy, purpurowo-czerwony.

Lilaki o kwiatach podwójnych lub pełnych o zabarwieniu czerwonym.

Eduard André, (Lem. 1900). Kwia-

Fot.
A. Wróblewski.

Kwiatostan pięknej wczesnej odmiany *Mirabeau*.

Ruhm von Horstenstein, (Wilke). Nowa odmiana o nadzwyczajnie dużych kwiatostanach i kwiatach, barwy *And.* an *L. Späth* tzn. purpurowo-czerwonej.

tostany duże, kwiaty nieregularne, żywo-różowe, w pączkach ciemne. Odmiana późno kwitnąca.

Georges Bellair, (Lem. 1900). Od-

miana obficie kwitnąca, o kwiatach podwójnych, purpurowo-czerwonych.

Léon Gambetta, (Lem. 1907). Duże kwiatostany o kwiatach podwójnych, pięknie lila-różowych.

Mrs. Edward Harding, (Lem. 1922). Kwiaty bardzo duże, podwójne, ciemne, zebrane w wysmukłe kwiatostany. Jedna z najładniejszych odmian.

Président Fallières, (Lem. 1911). Krzew o nadzwyczajnej obfitości kwitnienia. Kwiatostany bardzo duże i zwarte. Kwiaty pełne, pięknej barwy różowo-lila.

Waldeck - Rousseau, (Lem. 1904). Kwiatostany nadzwyczaj duże o licznych rozgałęzieniach; kwiaty podwójne lub pełne, lila-różowe, środek biały.

Mniej więcej w tym samym okresie czasu co i lilak zwyczajny, — zakwita szereg innych gatunków i ich mieszańców, jak *Syr. chinensis*, *S. persica*, *S. Julianae*, *S. villosa*, a w kilka dni za nimi, także *S. emodi*, *S. Josikaea*, *S. reflexa*, *S. Sweginzowii* i *S. Prestoniae*.

S. chinensis Willd. — Lilak chiński jest naturalnym mieszańcem *S. persica* × *S. vulgaris*. Znanym też jest pod nazwą *S. rothomagensis*, a we Francji jako lilak z Rouen. W Polsce niesłusznie uważany i podawany jako lilak perski, od którego bardzo wybitnie się różni znacznie wyższym wzrostem oraz barwą i wielkością kwiatów. Lilak chiński tworzy do 5 m wysokie krzewy, o gałązkach cienkich, wiotkich, nagich. Liście posiada owalno-lancetowate, 4—8 cm długie. Kwiaty duże, o szerokich płatkach korony, barwy purpurowo-fioletowej, zebrane w licznych małych kwiatostanach z bocznych pączków, na końcach pędów, tworząc bardzo duży, wydłużony bukiet kwiatów, pod ciężarem których gałęzie wyginają się łukowato. Jest to bez wątpienia jeden z najpiękniejszych lilaków i bardzo też w starszych ogrodach polskich rozpowszechniony, pod nazwą bzu perskiego.

Posiada ten gatunek parę odmian mutacyjnych, gdyż nie wydaje on nasion, a mianowicie: *S. ch. alba* Rehd., o kwiatach raczej srebrzysto-lila niż białych; *S. ch. metensis* Sim-Louis, o kwiatach różowo-lila; *S. ch. Saugeana* Rehd., o kwiatach lila-czerwonych i *S. ch. duplex* Lem., o kwiatach podwójnych purpurowo-lila. Poza tym otrzymano też przez ogrodników francuskich parę odmian wielkokwiatowych.

S. persica L. — Lilak perski tworzy małe krzewy, dorastające najwyżej do 2 m, o pędach i gałązkach cienkich, luźnych. Liście posiada lancetowate, nagie. Kwiaty jasno-lila, drobne, zebrane w gęste kwiatostany na końcach pędów. Jest on o wiele mniej ładny niż poprzedni gatunek, a mimo swej nazwy, nie jest pochodzenia perskiego. Wprawdzie w Persji pospolicie jest w ogrodach, ale ojczyznę jego są Chiny, skąd w dawnych już czasach został przez karawany do Persji przywieziony.

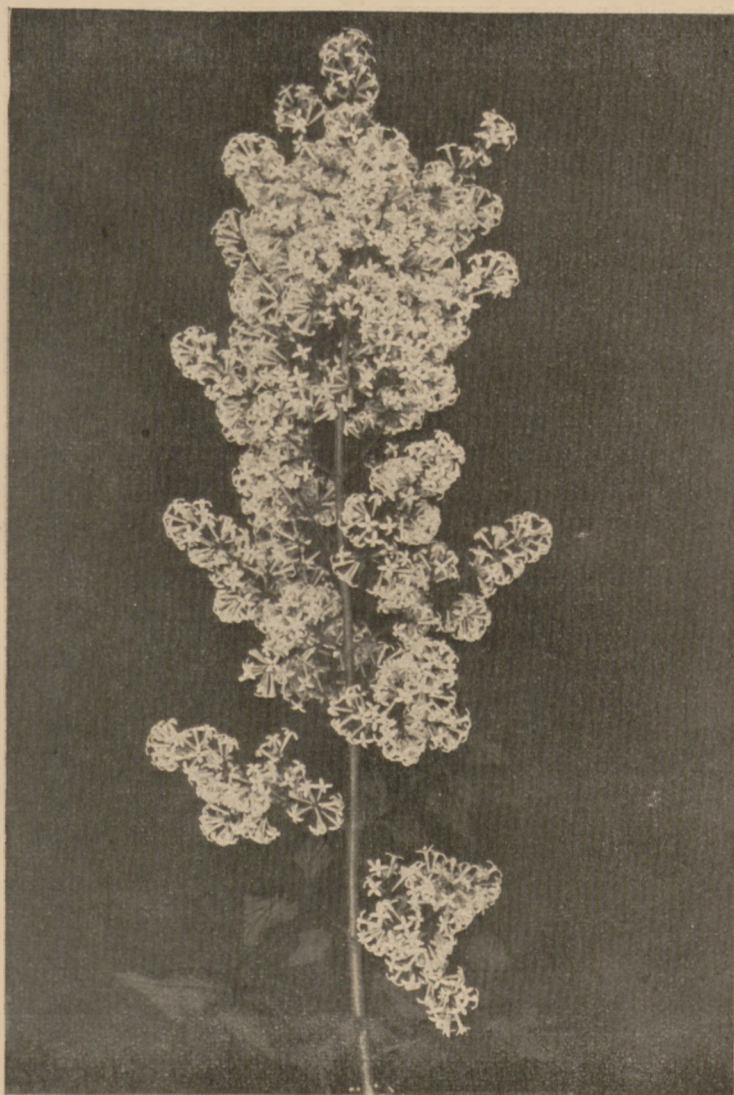
Posiada odmianę o liściach głęboko wcinanych *S. p. laciniata* West. Według opinii Lemoine'a ma to być typem *S. persica* występującym dziko w Chinach i jest krzewem zawiązującym nasiona, gdy u innych odmian całolistnych w obrębie tego gatunku, zjawisko to nie zostało zaobserwowane. Znana też jest odmiana o kwiatach białawych, *S. p. var. alba* West.

S. Julianae Schneid. — Lilak Julii tworzy małe krzewy, najwyżej do 2 m wysokie, o pędach i gałązkach cienkich, wiotkich, okrągłych, początkowo o zabarwieniu purpurowym, później szaro-popielatym, gęsto, miętko owłosionych. Liście eliptyczno-owalne, lub jajowate, ostro zakończone, 3—6 cm długie, wierzchem ciemno-zielone, pokryte rzadkimi krótkimi włoskami, spodem popielato-zielone, gęsto, szczególnie na nerwach, miętko owłosione, a krawędzie urzęsione. Kwiatostany boczne, małe, zebrane z kilka par na

końcach pędów (fotografia), tworząc duże wiechy, złożone z małych, o cienkiej, długiej rurce kwiatów, barwy purpurowo-lila, w przekwitaniu jasno-lila, słabo pachnące. Pochodzi z Chin, skąd

na trawniki. Dobrze się mnoży przez nasiona, z których już w 3-cim roku kwitnie.

S. villosa Vahl. — Lilak kosmaty tworzy krzewy około 3 m wysokie,

Fot.
A. Wróblewski

Kwiatostan *Syringa Juliae*.

został do hodowli ogrodowej wprowadzony w 1900 roku.

Ładny gatunek o szerokim wzroście, nadający się do tworzenia małych skupin lub nawet jako pojedynczy krzew

o ładnej i regularnej, gęstej, kulistej budowie. Pędy i gałązki grube, nieco kantowate, nagie, jasno-oliwkowo-zielone. Liście duże, szeroko-eliptyczne, u podstawy i w szczycie ostro zakoń-

czone, wierzchem ciemno-zielone, nagie, spodem jasno-popielato-zielone, na głównych nerwach owłosione a na krzewiastych urzęsione. Kwiatostany bardzo liczne, na szczytach pędów sztywno, wyniosłe stojące, o zwartych bukietach,

tunków chińskich, bo już w 1885 roku. Odznacza się dużą zdrowotnością i wytrzymałością, bardzo ładnymi liśćmi i dużą obfitością kwiatów, które przy swej miłej barwie czynią go cenną ozdobą parków i ogrodów. Nadaje się szcze-

Fot. A. Wróblewski

Kwiatostan Syringa Sweginzowii

dużych kwiatów lila lub różowo-lila, bez zapachu.

Jest to jeden z najdawniej do hodowli ogrodowej wprowadzonych ga-

gólnie na solitery. Lubi glebę mocną i wilgotną. Niemniej rośnie i kwitnie dobrze i w innych glebach.

S. Josikaea Jacq. — Lilak wę-

gierski tworzy duże, do 4 m wysokości krzewy, o wzroście w młodości wyniosłym, później nieco luźnym. Pędy i gałązki grube, prawie okrągłe, zupełnie nagie. Liście bardzo duże, eliptyczne, 6—12 cm długie, u podstawy i w szczycie ostro zakończone, po obu stronach całkowicie nagie, a tylko na krawędziach rzadko urzęsione, wierzchem żywo-zielone, spo-

nieje już od 100 lat. Otrzymano też z niego parę odmian ogrodowych jak: *S. J. eximia* Froeb., o kwiatach z zabarwieniem czerwono-różowym; *S. J. pallida* Jaeg., o kwiatach barwy jaśniejszej niż u typowego gatunku; *S. J. rubra* Hartw., o kwiatach czerwono-fioletowych.

S. emodi Wall. — Lilak himalajski, wyrasta w krzewy do 5 m wy-

Fot. A. Wróblewski

Gałąź z kwiatostanami *Syringa reflexa*.

dem jasno-popielate. Kwiatostany szczytowe, duże, zwarte, pojedyncze kwiaty dość duże, lila-fioletowe, słabo pachnące.

Ładny i późno kwitnący gatunek lilaka. Nadaje się doskonale na solitery lub do grup wysokich drzew, na gleby podmokłe, lub bardzo wilgotne. Krzew ten rośnie na Węgrzech oraz w Polsce, gdzie występuje jedynie nad górnym biegiem rzeki Stryja w Karpatach skolskich. W hodowli ogrodowej ist-

sokie, o pędach i gałązkach grubych, sztywnych, oliwkowo-zielonych. Liście 8—20 cm długie, eliptyczne, wierzchem ciemno-zielone, spodem niebieskawo-zielone, nagie po obu stronach. Kwiatostany szczytowe, złożone z drobnych gęstych kwiatów, jasno-różowych lub białawych. Kwitnie około połowy czerwca.

Gatunek ten należy do mniej efektownych. Doskonały jednak do zakrzewień parkowych w półcieniu, gdzie do-

brze rośnie i kwitnie. Pochodzi z zachodnich stoków Himalaj, skąd do ogrodów europejskich został sprowadzony już w 1840 roku.

Posiada dwie odmiany ogrodowe, a to: *S. e. aurea* Sim., Louis — o liściach całkowicie żółtych i *S. e. aureo-variegata* Lav., o liściach żółto-pstrych.

S. Sweginzowii Koeh., et Ling. — Lilak Sweginzowa tworzy wyniosłe do 5 m krzewy, o luźnej, nieregularnej budowie. Pędy i gałązki okrągłe, średnio grube, zupełnie nagie, oliwkowo-zielone. Liście 5—10 cm długie, eliptyczno-owalne, u podstawy zaokrąglone, w szczycie ostro zakończone, wierzchem żywo-zielone, o aksamitnym połysku, zupełnie nagie, spodem popielate, o gęstym, miękkim owłosieniu głównych nerwów, na krawędziach urzęsione. Kwiatostany szczytowe bardzo duże, luźne, nieco rozpięchłe, o pędzie głównym kwiatowym kantowym, ciemno-purpurowym. Korony kwiatowe dość duże, lila-różowe, lub jasno-lila, przyjemnie pachnące. Pochodzi z Chin północnych, skąd został sprowadzony do hodowli ogrodowej w 1910 roku. Należy do jednej z najpiękniejszych odmian późno kwitnących. W Stanach Zjednoczonych Ameryki i we Francji jest rozpowszechniona jego odmiana *S. S. superba* Lem., wyhodowana przez Lemoine'a, jaka w Ogrodach Kórnickich kwitnie od dwóch lat, lecz z liści i kwiatów odpowiada raczej *S. microphylla* niż *S. Sweginzowii*. Odznacza się dużymi, różowymi kwiatami.

S. reflexa Schneid. — Lilak z wisającymi należy uważać bez wątpienia za najbardziej efektowny i wyróżniający się od innych gatunków tego rodzaju, swymi niezwykłymi jak dla lilaków kwiatostanami i wybitnie różową barwą kwiatów. Tworzy on silne i zdrowe krzewy, dorastające do 4 m wysokości, o pędach grubych, nieco łukowato odchylonych, popielato-zielonych, nagich. Liście duże, owalne, wydłużone, 8—15 cm długie, u podstawy i w szczycie ostro zakończone, o ogonku krótkim, rynienkowatym, purpurowo zabarwionym;

wierzchem zielone, nagie, dołem szaro-zielone, puszyście owłosione. Kwiatostany na szczytach pędów, jak przedstawia fotografia w formie kłosowatych wiech, do 20 cm długich, łukowato zwisających. To ułożenie kwiatostanów nadaje nazwę gatunkową. Korony kwiatów na zewnętrznej stronie posiadają barwę karminową lub ciemno-różową, po wewnętrznej stronie różową lub białawą. Pochodzi z Chin środkowych, skąd do ogrodów europejskich został przywieziony w 1904 roku.

Istnieje podobny do układu kwiatów i kształtu kwiatostanów gatunek chiński, a mianowicie *S. Komarowii* Schneid. Zakwita wcześniej niż *S. reflexa*, barwy bardziej karminowej, ale posiada kwiatostany znacznie mniejsze i mniej obfite.

S. Prestoniae McKelv. — Lilak ten jest mieszańcem wyhodowanym przez znaną i zasłużoną specjalistkę w krzyżowaniu roślin ozdobnych w Farmie Doświadczalnej kanadyjskiej w Ottawie, Miss. Izabelę Preston i na jej cześć przez McKelvey'a, jej nazwiskiem został ochrzczony. Jest to mieszańiec *S. villosa* × *S. reflexa*, dokonany w 1919 r. Z otrzymanych z około 150 siewek, zostało wybranych kilkanaście odmian, odznaczających się zbliżonymi cechami morfologicznymi a różniących się barwą kwiatów. Wszystkie te odmiany odznaczają się silnym i zdrowym wzrostem, dużą wytrzymałością na mrozy, oraz obfitością kwitnienia, w dużych luźnych kwiatostanach, o kwiatach w barwach od blado-różowej przez lila do jasno-fioletowej. Zakwitają w tydzień czasu po lilakach tureckich, a kwitnienie zaczynają już w szkółce jako 2-letnie pędy z oczkowania. Pod względem wzrostu i kształtu liści, posiadają cechy pośrednie między rodzicami, o nieco większym zbliżeniu do *S. reflexa*.

Ogrody Kórnickie otrzymały cztery odmiany tego pięknego lilaka od p. Izabeli Preston, w postaci zrazów wiosną 1929. Do najładniejszych odmian tego mieszańca należą: *Chermain*, *Isabella*,

Octavia, *Ursula*, *Waleria* i *W. T. Macoun*.

Do najpóźniej zakwitających lilaków należą trzy gatunki tworzące podrodzaj *Ligustrina*, a to: *Syringa amurensis*,

że, szeroko-owalne, 5—12 cm długie, u podstawy zaokrąglone, w szczycie ostro zakończone, wierzchem żywo-zielone, nagie, spodem szaro-zielone, na nerwach owłosione. Kwiatostany sze-

Fot. A. Wróblewski

Kwiatostan *Syringa Prestoniae*

S. japonica i *S. pekinensis*. Zakwitają one w drugiej połowie czerwca lub w początkach lipca.

S. amurensis Rupr. — Lilak amurski wyrasta w krzewy do 4 m wysokości, o pędach i gałązkach średnio grubych, sztywnych, nagich. Liście du-

rokie luźne, 10—15 cm długie. Korony kwiatowe kremowo-białe. Pochodzi z Mandżurii i Chin północnych. W hodowli ogrodowej od 1855 roku.

S. japonica Decne. — Lilak japoński uważany przez niektórych dendrologów lub botaników, jedynie za

odmianę geograficzną poprzedniego gatunku, różniącą się jedynie znacznie większym, bo do 10 m dochodzącym wzrostem, rzadkim owłosieniem liści, oraz bardzo dużymi, około 30 cm wysokimi kwiatostanami (fotografia). Kwitnie najpóźniej ze wszystkich gatunków. Pochodzi z Japonii, skąd zostały sprowadzone do hodowli ogrodowej w 1876 roku. Nadaje się na solitery lub duże skupiny krzewiaste. Można go też formować w postaci drzewek piennych. Jest to bez wątpienia najładniejszy gatunek z podrodzaju *Ligustrina*, zarówno z pięknych liści jak znacznej obfitości kwiatów.

S. pekinensis Rupr. — Lilak pekiński jest szerokim krzewem, do 5 m wysokim, o gałązkach cienkich, nagich. Liście owalne lub owalno-lancetowate, ostro zakończone, zupełnie nagie. Kwiatostany 10—15 cm długie, o kwiatach kremowo-białych. Kwitnie bardzo obficie, co przy ładnym, ciemno-zielonym ulistnieniu, tworzy miłe efekty. Pochodzi z Chin północnych, skąd sprowadzono go do ogrodów w 1881 roku.

MNOŻENIE LILAKÓW.

Wszystkie lilaki mnożymy z nasion, albo też z pędów przez szczepienie, oczkowanie, sadzonkowanie, rzadziej odrostki.

Mnożenie z nasion daje najlepsze i najszybsze rezultaty, wydając rośliny zdrowe i dobrze rosnące. Może być jednak stosowanym jedynie przy takich gatunkach lub odmianach geograficznych, które wydają nasiona i posiadają stałe dziedziczne cechy gatunkowe lub odmianowe. Nasiona lilaków należy zbierać jak tylko zaczynają w jesieni dojrzewać i pękać, a zebrane natychmiast zastratyfikować w czystym piasku i przetrzymać przez zimę w miejscu chłodnym. Najlepiej trzymać wprost na dworze, nakrywając z rozpoczęciem się mrozów liśćmi. Wczesną wiosną wysiewamy je do gruntu, a przy małych ilościach nasion, do wazonów lub skrzynek. Po wzejściu należy młode

siewki przepikować na grzędy w odstępach 20×10 cm, a po roku można je już przeszkółkować na stałe miejsce. Natomiast te wszystkie gatunki, mieszańce oraz odmiany ogrodowe, które z nasion nie utrzymują czystej linii, — mnożymy przez szczepienie, oczkowanie, sadzonkowanie i odkłady. Szczepienie i oczkowanie stosujemy przede wszystkim do odmian ogrodowych wielokwiatowych. Jako podkładek używamy lilaków tureckich (*Syr. vulgaris*) i to wyłącznie w postaci 1 lub 2 letnich siewek, lub też *Ligustrum vulgare*, w postaci sadzonek. Na *Ligustrum* przyjmują się dobrze liczne odmiany i gatunki botaniczne, ale tylko niektóre z nich rosną zdrowo i długo. Najlepszym jednak *Ligustrem* dla bzów jest *Lig. vulgare chlorocarpum*. Amerykanie uznają obecnie jedynie takie bzy, które posiadają własne korzenie, a więc są mnożone przez sadzonki, odkłady lub też pośrednio ze szczepienia usamowolniane. W tym celu używają oni jako podkładki *Ligustrum*, 1-rocznych sadzonek zakorzenionych, na którym szczepią w zimie w postaci odwrotnego klina, t. zn. że podkładka zostaje klinowato z obu stron zaciętą a zraz odpowiednio wciętą. W ten sposób wykonane szczepienie zostaje w czasie zimy w dołowni, czy w zimnych skrzyniach inspektowych zadołowane a na wiosnę wysadzone do skrzyń postawionych na grzędach lub całkowicie na otwartym powietrzu. W obu wypadkach zostaje sadzone tak głęboko, żeby tylko szczytowe pączki wystawały tuż nad ziemią. W ten sposób mnożone lilaki, po zrośnięciu się z podkładką, wypuszczają równocześnie w miejscu zrostu własne korzenie. Po roku zostają wykopane, uwolnione przez odcięcie od podkładki i przesadzone już do szkółki jako rośliny o własnych korzeniach. Amerykanie twierdzą, że lilaki na własnych korzeniach rosną zdrowiej i obficie kwitną. Mnożone też bywają lilaki przez sadzonki zdrewniałe, jak mnożymy wiele gatunków krzewów. Wydają one jednak stosunkowo nieduży procent przy-

jętych. Natomiast o wiele lepsze są rezultaty z sadzonkowania zielnego, dokonywanego w ciągu pierwszych dni czerwca. Dr. P. W. Zimmerman z Instytutu Boyce Thompson'a w Ameryce stosował

też robić sadzonki przy niektórych gatunkach z korzeni. Naturalnie wówczas, o ile krzewy macierzyste nie były szczepione ani oczkowane, lecz z mnożenia wegetatywnego.

Fot.
A. Wróblewski

Kwiatostan Syringa japonica

w swoich doświadczeniach z bardzo dobrym wynikiem sadzonkowanie zielne w piasku w zimnych skrzyniach, dobrze drenowanych. Szczególnie dobre wyniki miał przy stosowaniu przez niego wynalezionych hormonów wzrostu. Można

Mnożenie przez odkłady bywa stosowane rzadko, takimi samymi metodami, jak mnożymy pigwę lub podkładki karłowe jabłoni.

W ostatnich latach w Europie rozpowszechniła się bardzo silnie nowa

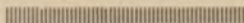
choroba lilaków i to wyłącznie oczkowanych i szczepionych, zwana zarazą lub zgorzelą szczepieniową powodowana bardzo niebezpiecznymi prawdopodobnie bakteriami, które w ostatnich latach niszczą lilaki, wyrządzając ogromne straty. Lilaki atakowane przez nią odznaczają się początkowo zasychaniem brzegów blaszek liściowych, więdnieniem liści na poszczególnych pędach lub całych gałęziach, zasychaniem

ich, co powtarza się z roku na rok aż do zupełnego zniszczenia krzewu. Przy niszczeniu liści i gałęzi zaczynają też psuć się i korzenie. Nie znając dotychczas jeszcze dokładnie pasorzyta, nie znamy też i środków na jego zwalczanie. Okazy mnożone przez sadzonkowanie czy też odkłady, o ile pochodzą ze zdrowych okazów, nie są atakowane przez tę chorobę.

S u m m a r y.

The present article gives a popular account of the most attractive botanical species and garden varieties of those lilacs in the rich collection of the Kórnik Gardens which have proved most worthy of recommendation. Among the botanical species the following rank highest: *Syringa microphylla*, *S. reflexa*, *S. Sweginzowii*, and others;

among the hybrids: *S. Prestoniae* (*S. villosa* \times *reflexa*) crossed by Miss Isabella Preston, of Ottawa. Four varieties of this hybrids have proved particularly beautiful, owing to plentiful blossoming, beautiful colouring of the blossom, and big inflorescences, namely Chairmain, Octavia, Ursula and Valeria. Of French lilacs only the most attractive varieties have been specified.

Najwytrwalsze krzewy zimozielone

(*The Hardiest Evergreen Shrubs in the Kórnik Gardens*)

Każdy park, ogród, czy mały nawet ogródek należałoby tak wyposażyć w różnorodną roślinność, aby ona nie tylko wiosną, latem, czy jesienią upiększała je i wabiła oko ludzkie zielenią swych liści, pięknymi kształtami i kolorami kwiatów, lub masą barwnych owoców, ale i urozmaicała także i porą zimową, kiedy większość drzew i krzewów liściastych traci swą piękną szatę i staje się szarą masą. Późną jesienią, zimą i wczesną wiosną, ozdobę parków lub ogrodów stanowią jedynie drzewa i krzewy szpilkowe oraz zimozielone. W naszych warunkach klimatycznych dobrze się czują i rosną liczne gatunki drzew i krzewów szpilkowych. One są też dość częstymi mieszkańcami polskich ogrodów, chociaż nie w tej ilości, jak na to zasługują. Bardzo mało natomiast spotykamy krzewów liściastych zimozielonych tj. takich, które przez całą zimę zachowują swe liście świeże i zielone, tworząc nimi w tej porze duże kontrasty i ozdobę.

Ponieważ w Polsce, z wyjątkiem tylko niektórych gatunków krzewy te rzadko są rozpowszechnione, — prętemo pragnę w niniejszym artykule przedstawić chociaż pobieżnie te z nich gatunki, które w Ogrodach Kórnickich okazały się zupełnie na mrozy wytrzymałymi i przypuszczać należy, że posadzone w odpowiednio zacisznych, ocienionych i ciepłych miejscach, będą doskonale zimowały w wielu innych ogrodach polskich. Wykaz tych gatunków podaję tu w układzie alfabetycznym,

z podkreśleniem ich wartości zdobniczej i stanowiska, jakiego w ogrodzie wymagają.

Arctostaphylos Uva-ursi Spreng. Mącznica należy do rodziny (*Ericaceae*). Występuje na dużych obszarach półkuli północnej a więc i we florze leśnej polskiej, jako krzew płożący się po ziemi, o liściach podobnych do borówki. Nadaje się wyłącznie do tworzenia runa zielonego w grupach sosen na glebach piaszczystych suchych lub w alpinarium. W każdym razie w obu wypadkach w półcieniu.

Berberis — Kwaśnica. Znany ten rodzaj krzewów o licznych bardzo gatunkach, wśród których znajduje się sporo zimozielonych. Niestety nie wszystkie one u nas mogą wytrzymać. Do najwytrwalszych należą: *B. buxifolia* Lam. pochodzący z Ameryki połudn. z regionów wysokogórskich w Chile. Jest to krzew dorastający w swej ojczyźnie do 3 m. wysokości. Szczególnie pięknymi są: var. *nana* oraz var. *pygmaea* Schneid. o wzroście niziutkim, bardzo zwartym. Obie te odmiany nadają się doskonale do grup roślin alpejskich i jako krzewy przybrzeżne do grup zimozielonych. Szczególnie pięknym gatunkiem, o stosunkowo dużych, skórzanych liściach, jest *B. Julianae* Schneid. z Chin zachodn. Gatunek ten tworzy do 2 m wysokie krzewy o gałązkach bardzo silnie kolczastych. Jest on najbardziej wytrzymałym gatunkiem kwaśnic zimozielonych. Również ładnym jest *B. stenophylla* Lind. Jest

to mieszaniec (*B. Darwinii* × *empe-trifolia*), adznacza się bardzo waziutkimi, skórzastymi, gęstymi listeczkami i gałęziami łukowato się rozkładającymi. Szczególnie pięknymi są ostatnio otrzymane w hodowli ogrodowej odmiany, jak *B. stenophylla* var. *gracilis* i var. *nana*. Te ostatnie nadają się szczególnie do grup alpejskich. Do pięknych i wytrzymałych gatunków należy też *B. verruculosa* Hemsl. et Wils. pochodzący z Chin. Jest to gęsty, około 1 m wysoki, silnie kolczasty krzew, o niedużych, skórzastych, wierzchem ciemnozielonych błyszczących, a spodem stalowo-niebieskich liściach.

Buxus — Bukszpan. Rodzaj ten jest najbardziej u nas znany i najwięcej rozpowszechniony, chociaż nie w takim stopniu, jak na to w całej pełni zasługuje. Krzew ten z nielicznymi wyjątkami, wszędzie u nas w Polsce może wytrzymywać i dla tego jak najgoręcej mogę tylko go polecać. W szczególności jego niektóre gatunki i odmiany jak *B. Harlandii* Hance, pochodzący z Chin, o gałązkach luźno i szeroko rozkładających się i nie dużych, okrągłych jasno-zielonych liściach. Następnie *B. sempervirens* L. gatunek południowo-europejski, szczególnie ładny w odmianach: var. *aureo-marginata* Hort., var. *elegantissima* Hort., var. *latifolia* Hort., var. *Handsworthii* Koch., var. *macrophylla* Hort., var. *salicifolia* Hort. Krzewy te nadają się doskonale do zgrupowania z większymi krzewami szpilkowymi, jak cisami, tujami, jałowcami i innymi. Mogą rość w każdym stanowisku i glebie. Jednak w okolicach, gdzie bywają większe mrozy, najlepiej im dawać stanowiska w półcieniu lub nawet w cieniu i glebie wilgotnej. Znoszą też doskonale cienie i mogą być używane na niższe lub wyższe szpalery do strzyżenia. Na niskie szpalerki lub abrzeżenia rabat, nadaje się szczególnie var. *suffruticosa* Loud.

Catoneaster — Irga. Radzaj ten obejmuje bardzo liczne gatunki, w większości o liściach na zimę opadających,

ale znamy kilkanaście gatunków i zimozielonych. Prawie wszystkie one są niskimi krzewami o szeroko rozłożonych gałęziach, a niektóre nawet płożą się po ziemi. Odnaczają się nie tylko pięknymi zimozielonymi liśćmi, ale także obfitymi białymi kwiatami a jesienią czerwonymi, licznymi owocami. Do najpiękniejszych i unas zupełnie wytrzymałych, zimozielonych irg należą: *C. buxifolia* Wall. Krzew pochodzenia chińskiego, o wzroście niskim, o drobnych okrągłych liściach, podobnych do bukszpanu. *C. Dammeri* Schneid. również gatunek chiński, o wzroście płożącym się zupełnie płasko po ziemi, o liściach około 1½ do 3 cm dużych, skórzastych, świecących, spodem niebieskawych. Gatunek ten nadaje się doskonale do grup roślin alpejskich na tworzenie zielonego runa lub też do nowoczesnych chodników phyto-wych położonych w miejscach ocienionych albo wreszcie do zwieszania się z murków. Pokrewnym gatunkowi *C. buxifolia* jest *C. microphylla* Wall., pochodzący z Himalai. Jest to krzew niski, o drobnych, gęstych, skórzastych listkach, mających dużo podobieństwa do listków macierzanki, a w szczególności u odmiany var. *thymifolia* Koehne. Ładny i wzrostem znacznie większy, bo dorastający do 4 m wysokości, jest *C. prostrata* Baker, pochodzący z Himalai. Liście posiada do 2 cm duże, skórzaste, świecące a spodem sino-niebieskie. Wszystkie wyszczególnione gatunki lubią półcień, glebę wilgotną i nadawać się mogą albo do alpinarium, jak *C. Dammeri*, *C. buxifolia*, *C. microphylla*, albo też do grup zimozielonych jak *C. prostrata*.

Wśród naszych zimozielonych krzewów na szczególną uwagę zasługują niektóre gatunki trzmieliny, a w szczególności: *Evonymus nana* Bieb. Jest to niski, zimozielony krzew, rosnący w lasach liściastych na południowym wschodzie Europy, a w Polsce w Miodoborach nad Zbruczem, o listkach wąskich, zimozielonych. Z gatunków najwytrzy-

Yucca filamentosa L. w Ogródach Kórnickich

Fot. A. Wróblewski

malszych na szczególną uwagę zasługuje *E. radicans* Sieb., pochodzący z Japonii i Korei. Krzew płożący się lub czepny po drzewach, skałach i murach, o liściach skórzastych, zimozielonych. Jako najbardziej godne uwagi z tego gatunku są odmiany var. *Carrieri* Nich., o liściach około 3 cm średnicy, dalej odmiana var. *repens* Carr., o bujnym i nisko płożącym się wzroście, oraz var. *vegeta* Rehd. nadający się szczególnie do okrywania murów. Trzmieliny te nadają się doskonale na tworzenie zielonego runa pod grupami drzew w miejscach wilgotnych oraz do okrywania ścian i murów z wystawą północną i zachodnią, a także do grup alpejskich.

Bardzo ładnym, a przede wszystkim stosunkowo wytrzymałym zimozielonym czepnym krzewem jest bluszcz *Hedera Helix* L. Na szczególne polecenie zasługuje *H. Helix* var. *baltica* Rehd. Odmiana ta występuje w Estonii i Łotwie. Odnacza się dużą wytrzymałością na niskie temperatury. Bardzo ładnym i szybko rosnącym gatunkiem jest też bluszcz szkocki *H. hibernica* Kirchner, odznaczający się dużymi, żywo zielonymi liśćmi. Gatunek ten jest jednak stosunkowo wrażliwy i nadaje się jedynie do tworzenia zielonego runa w miejscach dobrze drzewami ocienionych. Bluszcz daje dużo uroku w ogrodach lub parkach, gdy pokrywa stare gołępnie drzew, którym nie wyrządza żadnej szkody, oraz jako zielone runo między starymi, gęstymi drzewami. Dobrze rośnie w glebach wilgotnych, próchnicznych.

Niezmiernie miłym, zarówno przez swoje żywo-zielone gęste ulistnienie a jeszcze bardziej dzięki obfitości białych wiosną kwiatów, jest ubiorek zawsze zielony, *Iberis sempervirens* L. Niziutki ten krzew jest zupełnie wytrzymałym, a szczególnie dobrze w tych okolicach, gdzie na zimę opadają i leżą śniegi. Rośnie dobrze w każdej glebie, woli jednak gleby piaszczysto-gliniaste, miernie wilgotne. Nadaje się do

grup alpejskich lub jako przybrzeżny w skupinach lub rabatach bylinowych.

Ładne, duże krzewy lub nawet małe drzewa tworzy ostrokrzew, *Ilex*. Niestety, nawet najwytrzymalsze gatunki zimozielone, jak *Ilex opaca* Ait. i *Ilex Aquifolium* L. — tylko w zachodniej części naszego kraju, w dobrze osłoniętych miejscach wytrzymują. — A może też zbyt mało mamy z nimi doświadczeń. Trzeba próbować, dając im wśród wytrzymałych drzew i krzewów szpilkowych, dobrze osłonięte i ocienione miejsca, zakrywając na zimę pod nimi glebę liśćmi, aby nie zamarzała — a może wytrzymają. W Kórniku i licznych miejscowościach w Poznańskim rosną i wytrzymują dobrze. Zmroziła liczne okazy ciężka zima 1929 roku, ale i te już pięknie odrosły.

Bardzo ładnym i całkowicie wytrzymałym rodzajem jest *Kalmia*. Krzew z rodziny wrzosowatych, do 10 m wysoki, z Ameryki półn., o liściach skórzastych, błyszczących, 5—10 cm długich, o licznych bukietach różowych lub purpurowych kwiatów. Do najładniejszych należą: *Kalmia latifolia* L., wyrastająca do 10 m wysokości, o kwiatach różowych, *K. augustifolia* L., krzew około 1 m wysokości, o liściach wąskich i kwiatach purpurowych. Gatunek ten posiada odmiany o kwiatach czerwonych var. *rubra* Lodd., lub białych var. *candida* Fern., a także o niskim wzroście var. *pumila* Bosse. Krzewy te lubią ziemię wrzosowe, torfowe lub próchniczne, wilgotne i stanowiska w półcieniu.

Do zimozielonych należy też *Lavandula spica* L. Krzew około 50 cm wysoki z Europy południowej, o wąskich liściach i lawendowo-niebieskich kwiatach. Dłuższa notatka o tym krzewie była zamieszczona w poprzednim roczniku „Przeglądu Ogrodniczego”.

Lonicera Giralddii Rehd. — Wiciokrzew Giralda pochodzi z Chin. Jest krzewem wijącym się, wyrastającym do 5 m wysoko, o liściach podłużnie

lancetowatych, skórzastych, ciemno-zielonych, spodem jasno-zielonych, pokrytych brązowymi włoskami. Kwiaty posiadają kremowe, w przekwitaniu ciemno-żółte, jagody czarne. Krzew ten okazał się bardzo wytrzymałym. Nadaje się do okrywania starych pni drzew, ścian północnych lub zachodnich, śiatek itp. W każdym wypadku wymaga podstawy w postaci drutów lub siatki, na której mogłyby się obwijać. Jest zupełnie wytrzymały i całkowicie zimozielony.

Do niskich 50—150 cm wysokości krzewów należą u nas rozpowszechnione *Mahonia Aquifolium* Nutt. i *M. repens* Don., obie z Ameryki południowej. Szczególnie ładną jest *M. Aquif.* var. *rotundifolia* Fedde, o liściach dużych, okrągłych. Krzewy te nadają się szczególnie pod podszycia pod krzewy szpilkowe. Niestety w ostatnich latach został opanowany przez *Puccinia mirabilissima*, przywleczoną z Ameryki, która je ogromnie niszczy i szpeci.

Dużym i bez wątpienia jednym z najładniejszych krzewów zimozielonych jest *Lauroviśnia* *Prunus Laurocerasus* L. Jest to krzew z południowej Europy i Małej Azji. Należy ona w Polsce do stosunkowo na mrozy wrażliwych. Może być sadzona jedynie w miejscach bardzo ciepłych i osłoniętych. W Kórniku rośnie wcale dobrze, chociaż ciężka zima 1929 roku zmroziła je do granicy śniegu. W następne lato jednak odbiły i dobrze rosną. Obserwuję też od paru lat kilkanaście okazów w parku leśnym w Krynicy, gdzie wcale zdrowo rosną. Lubią miejsca wilgotne, ocienione, glebę dobrą. Do najbardziej wytrzymałych odmian należą: *Pr. Laurocerasus shipkaensis* Späth., *Pr. L. serbica* Panic. i *Pr. L. Zabeliana* Späth.

Pyracantha coccinea Roem. — Ognio-głóg jako krzew z rodziny różowatych, pokrewny jest z jednej strony irdze a z drugiej głógowi. Oprócz ładnych ciemno-zielonych liści, odznacza się obfitymi, białymi kwiatami i jesienią

licznymi, pomarańczowo-ognistej barwy owocami. Krzew ten jest bardziej wytrzymały niż kiedyś przypuszczano. Widziałem ładne okazy w Warszawie w Parku Ujazdowskim oraz w Puławach w Parku Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego. Znosi doskonale stanowiska w pełnym słońcu. Glebę woli gliniastą, przepuszczalną, raczej suchą. Dobrze jednak rośnie i w innych glebach a także i w miejscach w półcieniu, gdzie jednak kwitnie i owocuje zbyt słabo.

Viburnum — Kalina lub Hordowina. Rodzaj ten bogaty w gatunki i występujący w strefie umiarkowanej w Europie, Azji i Ameryce, posiada też kilkanaście gatunków o liściach zimozielonych. Niestety tylko nieliczne z nich są dla naszego klimatu wytrzymałymi. Do takich należą: *V. Burkwoodii* Hort. Jest to mieszaniec *V. Carlesii* × *utile*, o liściach kształtem podobnych do *V. Carlesii*, lecz nieco mniejszych, wierzchem błyszczących i zimozielonych. Zdaje się zupełnie wytrzymały krzew w Polsce. *V. Davidii* Fran., krzew do 1 m wysoki, z Chin, o liściach 5—14 cm długich, silnie skórzastych. Ładny ten krzew jest uważany za wrażliwy. Widziałem jednak okazy w szkółce na Pożogu koło Puław, które tam od paru lat, na otwartym zupełnie miejscu wytrzymują. Wytrzymuje też i w Kórniku. Najbardziej jednak wytrzymałą jest bez wątpienia *V. rhytidophyllum* Hemsl. Gatunek chiński, o wzroście do 3 m wysokim, o liściach 7—18 cm długich. Wszystkie hordowiny lubią glebę próchniczą, wilgotną i miejsce w półcieniu.

O zimozielonych gatunkach różaneczników *Rhododendron* napiszę osobny artykuł.

Do niskich krzewin zimozielonych, nadających się do pokrywania zielenią gruntu pod pdrzewami, nawet w miejscach silnie ocienionych, należy członek naszej rodzimej flory, barwinek, *Vinca minor* L. Krzewina ta była niegdyś bardzo pospolitą w naszych parkach

i ogrodach, a obecnie jeszcze jest tolerowaną po uboższych cmentarzach. Uważam ją za jedną z najcenniejszych roślin zimozielonych, bo nie marznąca i nie ulegającą zmianie barwy swych liści. Należałoby jej u nas przywrócić pełne prawa obywatelstwa.

Również za mało jest rozpowszechnioną w polskich ogrodach Krępla, *Yucca*. Rodzaj ten należy do tej samej rodziny co i nasze lilie ogrodowe. Pochodzi z Ameryki północn. i obejmuje bardzo liczne gatunki, a wśród nich parę zupełnie w naszych warunkach, nawet bez okrycia ziemi, wytrzymałych. Do takich należą: *Y. filamentosa* L., *Y. flacida* Haw., *Y. glauca* Nutt. i *Y. Karlsruhensis* Hort. Najbardziej rozpowszechnioną, jak zresztą na to zasługuje, jest *Y. filamentosa* L., która odznacza się zupełną wytrzymałością, zdrowym i bujnym wzrostem, oraz obfitym kwitnieniem. Lubi glebę suchą lub dobrze przepuszczalną, ciepłą i zasobną. Nadaje się do tworzenia osobnych grup na trawnikach lub też w rabatach bylinowych albo w grupach roślin alpejskich. W każdym wypadku w pełnym słońcu.

Z wyszczególnionych tu rodzaj i gatunków, mogą być użyte do tworzenia zimozielonych żywopłotów: *Berberis buxifolia nana* B. *Julianae*, *B. stenophylla gracilis*, *B. stenophylla nana*, *B. verruculosa*, *Buxus* wszystkie odmiany, *Evonymus radi-*

cans, *Kalmia angustifolia*, *Lavandula spica*, *Mahonia Aquifolium*, *Pyracantha coccinea*.

Do okrywania drzew, murów itp. jako czepe lub wijące się: *Evonymus radicans vegeta*, *Hedera Helix* H. *hibernica* i *Lonicera Giraldui*.

Do tworzenia skupin: *Berberis* wszystkie gatunki wyższe, *Buxus*, *Cotoneaster buxifolia*, *C. microphylla*, *C. prostata*, *Evonymus radicans Carrierei*, *Ilex Aquifolium*, *I. opaca*, *Mahonia Aquifolium*, *M. repens*, *Kalmia*, *Lavandula*, *Prunus Laurocerasus*, *Pyracantha*, *Viburnum* i *Yucca*.

Jako podszycie lub do tworzenia runa pod drzewami w ocienieniu: *Buxus*, *Cotoneaster buxifolia*, *C. microphylla*, *C. thymifolia*, *C. prostrata*, *Evonymus nana*, *E. radicans*, *Hedera Helix*, *H. hibernica*, *Ilex*, *Mahonia*, *Viburnum*, *Vinca*.

Znoszą słońce: *Berberis* wszystkie gatunki, *Buxus*, *Cotoneaster*, *Evonymus radicans*, *Iberis sempervirens*, *Mahonia*, *Kalmia latifolia*, *Lavandula*, *Pyracantha*, *Yucca*.

Najwięcej wpływa na niszczenie zimozielonych zamarzanie pod nimi ziemi i niemożliwość pobierania przez nie wody dla uzupełnienia wyparowanej. W celu zapobieżenia temu, skutecznym jest, okrywanie dobrze ziemi między nimi na zimę warstwą liści, by nie dopuścić do jej zamarznięcia.

S u m m a r y.

This is a list of such species of evergreen shrubs as grow quite well and

healthily in the Kórnik Gardens, requiring no cover, or only a slight shading against the rays of the sun, in winter.

